

MİLLİ AZLIQLAR VƏ ÖZ MÜQƏDDƏRATINI TƏYİN ETMƏ HÜQUQU

Qulu Novruzov,
BDU “Beynəlxalq ümumi hüquq”
kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru.

XX əsrin sonu – XXI əsrin əvvəlində siyasi və-ziyyət etnik-milli amilin həm ayrı-ayrı dövlətlərdə, həm də dünya birliyi çərçivəsində baş verən siyasi proseslərə təsirinin artması ilə xarakterizə olunur. Çoxmillətli dövlətlər çərçivəsində xalqlar arasında qarşılıqlı zorakılıq, vətəndaş müharibələri və qaçqın axını ilə müşayiət olunan artım müşahidə olunur. Belə münaqişələrin əyani nümunələri Yuqoslaviya və Rusiyadır. Beynəlxalq səviyyəli siyasi, iqtisadi və sosial institutların yaradıldığı inteqrasiya prosesləri ilə yanaşı, Avropa siyasi məkanının etnikləşdirilməsi meyli də özünü göstərir. Artıq milli azlıqlar öz dövlətlərini yaratmağa və ya ana vətən olan dövlətə qoşulmağa can atırlar. Beynəlxalq təhlükəsizlik və sülh milli azlıqların problemlərinin həllindən asılıdır, dövlətlərdən, beynəlxalq təşkilatlardan və bütün maraqlı tərəflərdən milli maraqların bərabərləşdirilməsinə yönəlmiş yeni yanaşmalar işləyib hazırlamaq, milli azlıqların hüquqları kontekstində xalqların öz müqəddəratını azad təyin etməsi prinsipini dərk etmək tələb olunur. Milli azlıqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ məsələsi beynəlxalq hüquqda aktual olsa da, mübahisəsiz deyildir. Bu problemin həlli beynəlxalq təşkilatlar qarşısında cavabları birmənalı xarakter daşımayan suallar qoyur, məsələn: xalqın öz müqəddəratını təyin etmə hüququ və azlıqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ arasında fərq varmı? Milli azlıq vəziyyətində olan xalqın öz müqəddəratını təyin etmək hüququ varmı? Bu halda o, həmin hüququ hansı dərəcədə həyata keçirə bilər, bu zaman hansı hüquqi və siyasi problemlər yarana bilər?

Açar sözlər: xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ, BMT-nin prinsipləri, müstəmləkələrin müstəqillik əldə etməsi, si-

yasi müstəqillik, daxili öz müqəddəratını təyin etmə, özünüidarəetmə, qeyri-məhdud ayrılmaq hüququ, ərazi bütövlüyü və sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipi, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni status, beynəlxalq hüquq, milli azlıq, azlıqların öz müqəddəratını təyin etməməsi öhdəliyi, qanunvericilik fəaliyyəti səlahiyyətləri.

Millə mənlik şüurunun inkişafı, etnik özünüifadə formalarının kortəbii və ya dərkolunan axtarıları qədim dövrlərdən bəri insan cəmiyyətini müşayiət edir. Onlar antik dövr, orta əsrlər, yeni dövr müəlliflərinin əsərlərində müxtəlif şəkildə əks olunmuşdur. Müxtəlif dövrlərdə, məsələn, XVI əsrdə - XIX əsrin əvvəllərində Avropada burjua inqilabları və Napoleon müharibələri dövründə, XX əsrin ilk rübündə müstəmləkələrin bölgüsü və yəni-dən bölüşdürülməsi uğrunda mübarizədə, II Dünya Müharibəsindən sonra milli-azadlıq hərəkatları zamanı etnik problemlər çox vaxt ön plana çıxmışdır [24, 12-13]. XX əsrin 50-60-cı illərində müstəmləkə sisteminin dağılması və Asiya, Afrika və Latin Amerikasında onlarla gənc dövlətin formalaşması ilə əlaqədar milli məsələ mühüm məna kəsb etmişdir. XX əsrin sonun-

cu rübündə bəzi demokratik ölkələrdə də (Belçika, Kanada, və s.) milli məsələ kəskinləşdi [34, 44-47].

Yeni meydana gələn dövlətlərdə də etnik xarakterli problemlər qalmaqdadır, keçən əsrin 80-ci illərində Pakistanın keçmiş ərazisinin bir hissəsində silahlı mübarizə və Banqladeş dövlətinin yaranması, XX əsrin 90-cı illərinin sonunda İndoneziya ərazisində Şərqi Timor dövlətinin yaradılması və s. buna sübutdur. Dünyanın müxtəlif yerlərində daim silahlı mübarizə və zorakılıqla müşayiət olunan etnik münaqişələr baş verir [29, 10-15]. Çox vaxt onların nəticəsi yeni dövlətlərin yaradılması olur. Bu dövlətlərdən bəziləri, məsələn, Efiopiyadan ayrılmış Eritreya beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmışdır. Başqalarının – Kosovo, Abxaziya, Cənubi Osetiya, Fələstin, Somalilend, Şimali Kipr Türk Respublikası – statusu hələ müəyyən edilməmişdir, bu da etnik və ya dini münaqişələr mənbəyi kimi çıxış edir [38, 12-16]. Avropanın bəzi digər postsosialist ölkələrində (xüsusilə də Balkanlarda) milli problem dünya totalitar sosializm sisteminin dağılması ilə əlaqədar yeni şəkildə qoyulur. Mərkəzdənqaçma meylləri SSRİ-nin dağılmasına gətirib çıxardı. XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində baş verən “suverenlik paradı” buna sübutdur. Bu zaman “Rusiyaya aid” bəzi diyar və vilayətlərdə yerli siyasi elita və respublikalarda etnokratiya tam müstəqillik və dövlət suverenliyinin tanınmasını tələb edirdi. Siyasi hüquq və azadlıqlar sahəsində nəzərəçarpan nailiyyətlər şəraitində postsovet məkanının konstitusion-hüquqi dövlətə çevirilməsi kimi mürəkkəb proses sosial sahədə problemlərlə müşayiət olunur, onun səviyyəsi vətəndaşların layiqli mövcudluğunu təmin etmir, millətlərarası münaqişələrin qorunub saxlanmasına və hətta güclənməsinə səbəb olur. Xalqların mənilik şüuru dağıdıcı və ya ekstremist xarakter daşımayan digər formalarda da (mədəniyyət, din, məişət) təzahür edir [25, 55-56].

Mövcud olduğu iki yüz ildən artıq müddətdə öz müqəddəratını təyin etmə ideyası çox geniş yayılmışdır: həm separatçılar, həm

də unitaristlər ona müraciət edirlər. Eyni zamanda, o, beynəlxalq hüququn formalaşmasına, xalqların müstəmləkəçilikdən azad edilməsinə və yeni beynəlxalq siyasi sistemin formalaşmasına müsbət təsir göstərmişdir.

Lakin beynəlxalq birliyin müasir vəziyyətini, onun beynəlmilləşməsinə, habelə hüquq sistemində mövcud olan ziddiyyətləri, xüsusilə də kollektiv öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi ilə insan və vətəndaşın fərdi hüquqları arasında ziddiyyəti nəzərə almamaq olmaz. Onlar çox zaman toqquşur, bu da bəzən bütün dünyanı sarsıdan lokal münaqişələrə gətirib çıxarır [18, 22-25].

Beynəlxalq hüquqçular, siyasətçilər və ictimai xadimlər qarşısında dünyada millətlərarası və dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsi məsələləri, o cümlədən yeni dövlətlərin leqallaşdırılması və onların yaradılması uğrunda mübarizə apararıq milli hərəkatların fəaliyyəti ilə əlaqədar ümumi mövqelərin işlənilməsi hazırlanması problemləri durmaqdadır.

Xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ beynəlxalq hüququn imperativ prinsipidir və şübhə doğurmur. Lakin BMT öz müqəddəratını təyin etmə hüququnu təsbit edərkən, öz müqəddəratını təyin etmənin subyektlərini və bu hüququn həyata keçirilməsinin şərtlərini aydın müəyyən etməmişdir, bu da bəzən onun müxtəlif təfsirlərinə, eləcə də subyektiv və özbaşına siyasi qərarlara səbəb dövlətlərin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət ilə ziddiyyət təşkil edir. Ona görə də beynəlxalq hüququn tələblərinə uyğun olaraq bu hüququn məzmununu, habelə kimin öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun subyektivi olması məsələsini nəzərdən keçirmək lazımdır. BMT-nin yaradılması dövründə öz müqəddəratını təyin etmə hüququ dedikdə xalqların müstəmləkə hökmranlığından azad edilməsi və beynəlxalq statusunu sərbəst şəkildə müəyyən etməsi imkanı, yəni xarici öz müqəddəratını təyin etmə başa düşülmüşdür [43,41-54].

Həqiqətən, öz müqəddəratını təyin etmə hüququ müstəmləkələrin müstəqillik əldə etməsi üçün hüquqi əsas olmuşdur, hazırda bəzi alimlər və siyasətçilər bu mövqeyi bölüşməkdə davam edir [11,12-22]. Məsələn, Hindistan Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Paktı ratifikasiya edərkən, belə bir qeyd-şərt qoymuşdur ki, “öz müqəddəratını təyin etmə hüququ” sözləri yalnız xarici hökmranlıq altında olan xalqlara aiddir, bu sözlər suveren müstəqil dövlətlərə və ya bir xalqın və ya millətin milli bütövlüyün mahiyyətini təşkil edən hissəsinə aid deyildir. Siyasi müstəqilliyə nail olmaq öz müqəddəratını təyin etmək ideyasının həyata keçirilməsinin mümkün yollarından biridir [1, 81-88].

Hüquqşünaslar arasında müasir beynəlxalq hüquqda xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi ideyasının statusunun nədən ibarət olduğu barəsində vahid qənaət yoxdur. Bəziləri hesab edir ki, xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ beynəlxalq hüququn jus cogens ali imperativ normasıdır (R.Tuzmuxamedov, H. Qross Espiuel, M.K.Rao) [26, 22-23], digərləri isə XÖMTEH-in yalnız müəyyən şərtlərdə və digər hüquq normaları ilə birlikdə tanınmasını mümkün sayır (M.Броун, A.Kassese) [326132-168; 34,44-46]. Belə bir fikir yayılmışdır ki, xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi hüquqi deyil, siyasi və ya mənəvi prinsipdir. Çoxları hesab edir ki, xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi ideyası onunla bağlı olan anlayışların (ilk növbədə “xalq” anlayışının) qeyri-müəyyənliliyinə görə hüquqi çərçivələrə sığmır, habelə separatçılıq və etnik münaqişələr kimi dağıdıcı və nəzarətsiz prosesləri təhrik edərək, BMT Nizamnaməsinin məqsədləri ilə ziddiyyət təşkil edir (Q.Alfredson, Q.Mit-skiy, P.R. Viotti) [30, 58-84; 38, 112; 44, 16-19].

Əksər mütəxəssislər beynəlxalq hüququn (BMT BM-nin 2625 (XXV) sayılı 1970-ci il

tarixli qətnaməsində və 1993-cü il Vyana Bəyannaməsində aydın şəkildə ifadə edilmiş) müddəalarına və təşəkkül tapmış təcrübəyə uyğun olaraq, “xarici öz müqəddəratını təyin etmə” hüququnun yalnız müstəmləkə və ya digər xarici asılılıq altında və ya xarici işğal altında olan xalqlara aid olması fikrini bölüşür (İordan çayının qərb sahilinin əhalisi kimi). Belə bir fikir irəli sürülür ki, digər hallarda dövlətin səlahiyyəti orqanları “daxili” öz müqəddəratını təyin etməni qeyri-mümkün etdikdə, yəni insan hüquqlarının kütləvi pozuntularına və ya sistemik ayrı-seçkiliyə yol verdikdə və mövcud vəziyyəti dəyişməyin başqa üsulu qalmadıqda “xarici” öz müqəddəratını təyin etmə (sesessiya) qanuni hesab edilə bilər. Belə bir fikir daha çox yayılır ki, praktik tətbiq baxımından vurğu “xarici” öz müqəddəratını təyin etmədən “daxili” öz müqəddəratını təyin etmənin, yəni cəmiyyətin bütün üzvlərinin və bütün qrupların resursların idarə edilməsində və bölüşdürülməsində səmərəli iştirakına imkan yaradan demokratik institutların və qrup təmsilçiliyi mexanizmlərinin (federalizm, muxtariyyət və s.) qurulması üzərinə keçirilməlidir.

Bütövlükdə öz müqəddəratını təyin etmənin çox vacib rolunu vurğulayaraq, eyni zamanda, onun hamı üçün tətbiq olunan mütləq dəyər kimi şərh edilə bilməyəcəyini qeyd etmişdir. Onun fikrincə, millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun köməyi ilə dünyanı daha ədalətli etmək mümkündür. Lakin bu hüququn əvvəlki dövrlərdə müsbət roluna baxmayaraq, indi o, artıq dünya birliyi qarşısında ilkin cazibəsini itirmişdir və tez-tez separatçılıq və xaosu təşviq edir [28, 23-26]. Onun fikrincə, hüquqşünaslar daha güclü tədbirlər görməli və XÖMTEH-i daha aydın hüquqi çərçivəyə salmalıdırlar.

X.Tomushat mətni öz müqəddəratını təyin etmə ideyasının geniş və qeyri-müəyyən şəkildə təfsir etməyə imkan verən beynəlxalq sənədlərin mövcud olduğunu vurğulayırdı.

Eyni zamanda, hüquqşünasların əksəriyyəti XÖMTEH-i müəyyən şəkildə təfsir edir: xalqlar yalnız müstəmləkə asılılığında və ya işğal altında olduqda bu hüquqdan istifadə edə bilirlər [51-54].

Beləliklə, Beynəlxalq hüquq prinsipləri haqqında Bəyannamə müstəqil dövlətlərdə yaşayan xalqların daxili öz müqəddəratını təyin etmə hüququnu, yəni təhsil, sosial məsələlər, mədəniyyətlə bağlı daxili işlərin əksər və ya bütün aspektlərinə nəzarət etmək hüququnu inkar etmir. Daxili öz müqəddəratını təyin etmə son illər yerli və ya regional muxtariyyətin sinonimidir, yerli özünüidaretmənin belə modeli Qərbi Avropanın bir sıra dövlətində tətbiq edilmişdir [2, 10-12]. Məsələn, İspaniya, Belçika, İsveçdə xarici və daxili öz müqəddəratını təyin etmə hüququ bütün xalqlara aiddir və bu. Helsinki Yekun aktı, Vyana görüşünün sənədləri, Yeni Avropa üçün Paris Xartiyası ilə təsdiqlənir [13].

İfrat qütblər (bu halda etnik millətçilik və liberalizm) yaxınlaşır. Bəzi siyasi filosoflar öz müqəddəratını təyin etmə ideyasını "liberal" mövqelərdən nəzərdən keçirir. Məsələn, M.Mccorduale hesab edir ki, əgər məsul qərar fərd tərəfindən qəbul edilə bilərsə, o zaman fərdlər qrupu eyni qabiliyyətə malikdir. Nəticədə qrup "kollektiv fərd" kimi çıxış edir, dövlət isə razılaşmaya əsaslanmalı olan fərdlərin və qrupların birliyidir. Bu razılaşma itirildikdə, hər hansı bir qrup ayrılmaq və öz dövlətini yaratmaq hüququna malikdir [37, 585-591].

Öz müqəddəratını təyin etmək hüququ ilə bərabər, bütün bu sənədlər bu hüququn həyata keçirilməsi şərti kimi ərazi bütövlüyü və sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipinə riayət olunmasını irəli sürür, ərazi bütövlüyünün qorunması məsələsinə iki yanaşma mövcuddur. Beynəlxalq hüquq yalnız öz hərəkətləri ilə xalqların öz müqəddəratını təyin etmə prinsipinə riayət edən və bütün xalqı ayırışçılıq olmadan təmsil edən hökumətlərə

malik dövlətlərin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir [7,31-33]. Bu, o deməkdir ki, suveren demokratik dövlətlərdə yaşayan insanlar dövlətin ərazi və siyasi birliyini pozmayan daxili öz müqəddəratını təyin etmə hüququna malikdirlər.

Dövlətdə öz müqəddəratını təyin etmə prinsipini pozan qeyri-demokratik rejim mövcud olduqda isə xalqların yalnız daxili deyil, həm də xarici öz müqəddəratını təyin etməsindən danışmaq mümkündür [27, 44-48]. Lakin öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun tərkib hissəsi kimi qeyri-məhdud ayrılma hüququ hazırda beynəlxalq sənədlərdə təsbit olunmur. Gələcəkdə ümumi və qeyri-məhdud ayrılma hüququnun tanınacağını gözləməyə dəyməz. Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta istinadən əksər tədqiqatçılar öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun milli azlıqlara deyil, sayından asılı olmayaraq yalnız xalqlara aid olduğunu hesab edir [17, 20-23]. Bu sənəddə deyilir: "Bütün xalqlar öz müqəddəratını təyin etmə hüququna malikdirlər. Bu hüquqa əsasən, onlar öz siyasi statusunu sərbəst şəkildə müəyyənləşdirir və iqtisadi, sosial və mədəni inkişaflarını sərbəst təmin edirlər". Lakin bu sənəddə "xalq" termini açıqlanmır, bu günədək "xalq" anlayışının hamı tərəfindən qəbul olunan meyarları işlənilib hazırlanmamışdır. Buna görə də öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi baxımından bu və ya digər birliyin xalq olması məsələsini hər bir konkret halda həll etmək təklif olunur.

Beləliklə, beynəlxalq hüquq öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi altında hər bir xalqın siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni statusunu müəyyənləşdirmək hüququnu başa düşür. Öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun subyektı kimi xalq qəbul edilir, xalq dedikdə öz müqəddəratını təyin edən ərazidə daimi yaşayan bütün əhali başa düşülür. Öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun milli azlıqlara tətbiqi məsələsini həll etmək xüsusilə

çətindir. Bu məsələ ilə bağlı fikirlər azlıqların bu hüququnun xarici öz müqəddəratını təyin etməyə qədər qeyd-şərtsiz tanınmasından belə bir hüququn inkarına qədər fərqlənirdi. Azlıqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququna malik olub-olmadığını müəyyən etmək üçün azlığın öz müqəddəratını təyin etmək hüququna tətbiqən xalq olub-olmadığı sualına cavab vermək lazımdır. Tədqiqatçılardan bəziləri milli azlığın xalqın bir hissəsi olduğunu və buna görə də öz müqəddəratını təyin etmə hüququna malik olduğunu qəbul edir, əksəriyyət isə bu fikri tamamilə rədd edir. Bu məsələ ilə məşğul olan BMT xüsusi məruzəçisi öz fikrini aşağıdakı kimi ifadə etmişdir. Azlıqlar, hansı sınaqlarla üzləşmələrindən asılı olmayaraq, mövcud dövlətlərin sərhədləri içərisində ədalət axtarmalı və həmin dövlətlərlə uzlaşmalıdır [3,7-11].

Müstəqillik mənasında öz müqəddəratını təyin etmə azlıqların hüququ olmadığından, onlar fərdi insan hüquqlarına istinad etməlidirlər. Beynəlxalq sənədlərdə xalq və azlıq iki fərqli kateqoriya kimi nəzərdən keçirilir. Milli azlıq dedikdə xalqın ənənəvi məskunlaşma ərazisindən kənarında xarici mühitdə yaşayan, lakin fərqli dil və mədəniyyətini, ənənələrini və digər etnik xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamağa davam edən hissəsi başa düşülür. Eyni zamanda, bu əhəmiyyətli qrupun dövlətdə dominant mövqə tutmaması və etnik xüsusiyyətlərini qorumağa çalışması vacibdir [20, 18-21]. Bu tərif və BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Paktda və Helsinki Yekun Aktının Prinsiplər Bəyannamələrində əks olunmuş nəticələri əsasında iddia etmək olar ki, öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun həyata keçirilməsinə tətbiqən azlıq xalq deyildir və bu hüququn subyekt deyildir. Bu halda yalnız azlıqların hüquqlarının qorunmasına toxunan Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Paktdan danışa bilərik. Bu sənəddə belə bir müddəə təsbit olunur ki, azlıqlara mənsub şəxslərin həmin

qrupun digər üzvləri ilə birgə öz mədəniyyətindən istifadə, dini etiqad və dini ayinlərin icrası, həmçinin ana dilindən istifadə hüququ təmin olunmalıdır [28, 11-12].

Bu müddəə əsasında demək olar ki, müəssir beynəlxalq hüquq dövlətlərin üzərinə azlıqların öz müqəddəratını təyin etməsi deyil, onların öz fərdiyyətini qoruması və onlara mənsub şəxslər barəsində ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi öhdəliyini qoyur. Hətta azlıq tərəfindən müəyyən dərəcədə muxtariyyət əldə edilməsi azlıqların hüquqlarının qorunması formasından biri hesab olunur, lakin mövcud normalara görə milli azlıqların daxili öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun həyata keçirilməsi kimi nəzərdən keçirilə bilməz. Etnik azlıqların hüquqlarının təminatı və onların maraqlarının müdafiəsi muxtariyyət formasında ən tam və uğurlu şəkildə həyata keçirilə bilər. Əksər hallarda muxtariyyət konsepsiyası millətlərarası münasibətlər sahəsində nəzəri araşdırmaların və onların praktik tənzimlənməsinin əsasında durur [11, 12-22].

Muxtariyyət konsepsiyasının köməyi ilə milli azlıqların vəziyyəti probleminin həllinə iki əsas yanaşma təşəkkül tapmışdır: ərazi və qeyri-ərazi [4, 17-25]. Ərazi muxtariyyəti əlverişli modeldir. O, XIX əsrdə liberal-demokratik hərəkatın əsas ideyalarından biri kimi meydana çıxdı və faktiki olaraq yerli özünüidarə konsepsiyasının geniş təfsirini təmsil etdi. Hazırda ərazi muxtariyyəti ölkə əhalisinin ümumi tərkibində azlıq təşkil edən etnik qrupun yığcam yaşadığı və müəyyən ərazidə digər inzibati-ərazi vahidlərinə nisbətən daha geniş hüquqlara malik çoxluq təşkil etdiyi regiona xüsusi status verilməsini təmin edir [42, 101-103]. Bu muxtariyyət forması siyasi muxtariyyət kimi qəbul edilir, çünki öz səlahiyyətləri daxilində qanunvericilik fəaliyyətini və öz siyasi kursuna malik olmaq imkanını nəzərdə tutur.

Bu muxtariyyət forması SSRİ-də milli problemlərə yanaşma üsulu idi. Azsayılı etnoslar üçün məhdud muxtariyyətə malik milli-ərazi qurumları yaradılırdı. Analoji əsaslarla Yuqoslaviyanın Kosovo və Vovevodina muxtar diyarlarının konsepsiyası qurulmuşdu. Bu gün bu forma postsovet məkanına xasdır. Ərazi muxtariyyəti azlıqların müdafiəsi üçün yalnız müəyyən şərtlər daxilində, milli azlıqların kompakt yaşaması və bu ərazidə üstünlük təşkil etməsi halında məqbuldur [14, 63-74]. Lakin ərazi muxtariyyətinin mənfi cəhətləri də mövcuddur. Birincisi, muxtariyyətə malik milli azlıqların nümayəndələrinin yalnız bir milyonu öz muxtar qurumu çərçivəsində yaşayır [15, 100-102]. İkincisi, bu, yeni azlıqların yaranmasına səbəb olur, bu ərazidə digər etnik qrupların nümayəndələri yerli çoxluğa münasibətdə azlığa çevrilərək, mədəni ehtiyaclarını təmin etmək üçün milli azlıqların yaşadıqları vilayətin qanunverici və inzibati qurumlarında hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmaq məcburiyyətində qalır. Lakin məhz azlıq olduqları üçün bu hakimiyyət onlar üçün əlçatmazdır. B. Burrinin sözlərinə görə, ərazi prinsipi sülhə təhlükə yaradır və yalnız milli düşmənçiliyin meydana çıxmasına səbəb olur. Milli azlıqlara gəldikdə, qeyri-ərazi milli-mədəni muxtariyyəti daha böyük maraq doğurur [33, 441-445]. Sovet elmi isə milli-mədəni muxtariyyət anlayışına mənfi yanaşırdı.

Hazırda Qərbi Avropa ölkələrinin təcrübəsi bu muxtariyyət formasının həyat qabiliyyətini nümayiş etdirdiyindən, qeyri-ərazi (eksterritorial) muxtariyyətin inkarından uzaqlaşma müşahidə olunur. Bir sıra çoxmillətli dövlətlərdə bu institutdan ya əsas, ya da federal quruluş sisteminə əlavə kimi istifadə olunur [9, 9-12]. Milli təhsil və mədəni-maarif müəssisələri şəbəkəsinin, nəşriyyatların, dövrü nəşrlərin fəaliyyət göstərdiyi sovet hakimiyyətinin ilk illərində milli-mə-

dəni hüquqların qeyri-ərazi əsasında təmin edilməsi təcrübəsi mövcud idi. Eksterritorial muxtariyyət fərdi və korporativ formalarda həyata keçirilə bilər. Fərdi muxtariyyət ideya kimi C.Rivyera-Ramos Efrən tərəfindən təklif edilmişdir. Bu muxtariyyət formasının reallaşması aşağıdakı şəkildə təsəvvür olunurdu. Dövlətin ərazisində hər bir millət, milli-mədəni ehtiyacları təmin etmək, onun üçün məktəblər və kitabxanalar, teatrlar, xalq universitetləri qurmaq vəzifəsinə malik ümumi-hüquqi korporasiya kimi təşkil olunaraq, ona bütün vasitələri yaratmaq üçün öz üzvlərindən vergi tutmaq hüququ verilir. Hər bir millət öz mədəni ehtiyaclarını öz vəsaiti ilə təmin edə bilər; millətin bu məqsədlə dövlətdə hakimiyyət uğrunda mübarizəyə başlaması tələb olunmur, fərdi prinsip çərçivəsində hüquqa istinadən milli ayrışkıllıq qeyri-mümkündür [39, 115-119].

Fərdi muxtariyyətin müasir anlayışına görə, onun obyektı həm etnik qrupların ayrı-ayrı nümayəndələri, həm də müəyyən bir sahədə, məsələn, təhsil sahəsində ümumi maraqları olan insanların birliyi kimi qəbul edilən etnik qrupdur. Bu halda milli azlığın kompakt şəkildə yaşamasına ehtiyac yoxdur. Bu muxtariyyət forması hətta səpələnmiş şəkildə yaşayan azlıqlarda belə səmərəli olur. Fərdi muxtariyyət konsepsiyası öz mədəniyyətindən, dilindən, dinindən maksimum yararlanmağa, cəmiyyətlər yaratmağa, öz dilini, tarixini öyrənməyə imkan verir [19, 33-36]. Bu muxtariyyət forması saam əhalisinin maraqlarını bir sıra ictimai təşkilatların (İsveç Saamlar Birliyi, Saam gənclər təşkilatı) təmsil etdiyi İsveçdə uğurla fəaliyyət göstərir. Eksterritorial muxtariyyətin korporativ formasına olduqca nadir hallarda rast gəlinir [30, 61-64]. Qanunla tanınmış etnik qruplara mənsub olan bütün vətəndaşlar ümumdövlət səviyyəsində onların maraqlarını təmsil edən orqanların yaradılması hüququnu əldə edirlər. Bu orqanlar etnik qrupların konkret prob-

lemlərə dair fikirlərini nəzərə almağa imkan verir, bu da əhalinin həmin kateqoriyaları barəsində milli siyasətrin prioritetlərini dəqiq müəyyənləşdirməyə şərait yaradır. Bu tip orqanlar Finlandiyada, İsveçdə və Avstriyada fəaliyyət göstərir. Milli-mədəni muxtariyyətin əsasları milli mədəniyyət birliklərinin, milli icmaların işlərini idarə edən mərkəzlərin statusu, onların seçkilərdə iştirak, hökumətdə təmsil olunma, iqtisadi və mədəni fəaliyyət hüququ ilə bağlı qanunvericilik aktlarında təsbit olunmuşdur [37, 590-593].

Milli-mədəni muxtariyyət institutunun üstünlüklərini belə müəyyən etmək olar: bu institut aşağıdan ictimai təşəbbüs və təşkilatın sırası üzvlərinin maraqları vasitəsilə, icmaların və ayrı-ayrı vətəndaşların resurslarından istifadə edərək reallaşır, milli-mədəni muxtariyyətin dövlət idarəçiliyi səviyyəsində həyata keçirilməsi israfçı bürokratik mexanizmlər olmadan birbaşa ünvanlı xarakterə əsaslanır. Bu institut vasitəsilə həyata keçirilən siyasət sayından və yerləşməsinin xarakterindən asılı olmayaraq etnik qrupları əhatə edir. Hər bir muxtariyyət forması həm ayrılıqda, həm də kompleks şəkildə mövcud ola bilər. Bəzi hallarda bir ölkənin miqyasında, məsələn, Finlandiyada muxtariyyətin bütün formaları, məsələn, Danimarka və İtaliyada isə ayrı-ayrı müəyyən növləri tətbiq olunur [23,55-58].

Muxtariyyət formasının seçimi ölkə ərazisində milli azlıqların yaşayış xüsusiyyətlərindən, mövcud tarixi ənənələrdən, dövlətin etnik qruplara demokratik və loyol yanaşmasından asılıdır. Yeni Şərqi Avropanın qanunvericiliyi muxtariyyət konsepsiyalarının nəzərdən keçirilməsi istiqamətində ilk addımlarını atır, bu addımların nəticələri ölkədəki konkret vəziyyətdən asılıdır. Məsələn, Sloveniyada azlıqların kompakt yaşadığı bölgələr mövcuddur [5, 38-40]. Konstitusiya macar və italyan azlıqlarına yaşayış yerlərində idarəetmə səlahiyyətlərinə malik muxtariyyət orqanları yaratmaq hüququ verir. Latviyada

azlıqların kompakt yaşadığı region yoxdur, lakin ümumi əhali içərisində titul millətin payı üstün deyildir, mədəni muxtariyyət anlayışı milli qrupa mədəni muxtariyyət hüququ verir, milli azlıqlar öz imkanları ilə mədəniyyət cəmiyyətləri yarada bilərlər. Məşvərətçi Milli Şura yaradılıb, hər bir milli qrupun ərazi konfranslarında seçilmiş üç nəfərə qədər nümayəndəsi onun tərkibində təmsil olunur. Öz müqəddəratını təyin etmə sahəsində hüquq normalarının müasir vəziyyətini təhlil edən Antonio Kasseze bu nəticəyə gəlir ki, Avropa və digər regionlarda mövcud problemləri həll etmək üçün bu hüququn tətbiqi bir qədər məhdudlaşdırılmalıdır [334, 46-47]. Bundan əlavə, keçmiş Çexoslovakiyada və keçmiş Yuqoslaviyada son təcrübə ərazi muxtariyyətinin təmin edilməsinin və ya milli azlıqlara öz müqəddəratını təyin etmə hüququ verilməsinin asanlıqla dövlət birliyinin parçalanmasına gətirib çıxara biləcəyini göstərmişdir [32, 140-142].

Maddə 55-də qeyd olunur ki, “xalqların hüquq bərabərliyi və öz müqəddəratını təyin etməsi prinsipinə hörmət əsasında millətlər arasında sülh və dostluq münasibətlərinin qurulması üçün sabitlik və rifah şəraitinin yaradılması zəruridir”. O dövrdən etibarən xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ ilə bağlı beynəlxalq hüquq inkişaf etmiş, digər qətnamə və bəyanatlarda əks olunmuşdur. Lakin öz müqəddəratını təyin etmə hələ də “siyasi prinsipdir, lakin hələ beynəlxalq hüququn norması deyildir. Məsələn, Baş Məclisin 1514 (XV) sayılı qətnaməsində “Müstəmləkə ölkələrinə və xalqlarına müstəqilliyin verilməsi haqqında Bəyannamə” təsbitini tapmışdır, bu, öz müqəddəratını təyin etmənin tanınması istiqamətində mərkəzi, erkən addım olmuşdur. Erika-İren Daesin sözlərinə görə, bu Bəyannamə “Birləşmiş Millətlər Təşkilatının öz müqəddəratını təyin etmə haqqında yeni qanunu”un əsasıdır” [35, 67-70].

Bu qətnaməyə görə, “bütün xalqlar öz müqəddəratını təyin etmək hüququna malikdirlər. Bu hüquqa əsasən onlar öz siyasi statusunu azad surətdə müəyyən edir və iqtisadi, sosial və mədəni inkişafını sərbəst şəkildə həyata keçirirlər. Bundan əlavə, xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda dəqiq ifadə olunmuşdur: “müasir dünya qaydasında yerli xalqlar öz müqəddəratını təyin etmək hüququna malikdir”.

Beləliklə, millətin başqa bir dövlətin ərazisində yaşayan tərkib hissəsi kimi başa düşülən milli azlıq öz müqəddəratını təyin etmək hüququndan istifadə edə bilməz. Hətta milli azlıqlar bu və ya digər muxtariyyət formasında öz müqəddəratını təyin etmə əldə etdikdə belə beynəlxalq hüquq milli azlıqlar barəsində öz müqəddəratını təyin etmə termininin tətbiqi imkanını istisna edir. Beynəlxalq hüquq yalnız azlıqların hüquqlarının qorunması ilə məşğul olur. Beynəlxalq hüquqda öz ənənəvi ərazilərində yaşayan və ərazi qurumu olmayan azlıqların məsələsi qətiyyətli həll edilməmişdir [40, 177-179].

Bəzən millətlər bu vəziyyətlə razılaşırlar, məsələn, bəzən azlıq vəziyyətinə düşdükdə və beynəlxalq hüquq normalarına görə öz müqəddəratını təyin etmək hüququnu itirdikdə onlar belə vəziyyəti qəbul etmir və müstəqil dövlətlərin yaradılması üçün mübarizə aparırlar, kürdlər buna misaldır [36, 12-16]. Lakin belə mürəkkəb vəziyyətdə belə hər hansı bir dövlət öz ərazisində azlıq qruplarının müdafiəsi öhdəliklərini yerinə yetirməklə özünü milli zəmində ciddi münaqişələrin meydana çıxmasından xeyli dərəcədə qoruya bilər. Belə müdafiə çoxmillətli dövlətlərdə milli məsələni həll etmək üçün real yol kimi qəbul edilməlidir [41, 507]. Bir çoxları qeyd edir ki, milli azlıqların “xarici öz müqəddəratını təyin etmə” hüququna malik olmamasına baxmayaraq, “xalq” və “milli azlıq”

anlayışları arasındakı fərqlərin nəzəri baxımdan zəif işlənilməsi münaqişələrin yaranmasına təkan verir. Məsələn, Bosniyada serblər (və ya Kosovada albanilər, İspaniyada kataloniyalılar) özlərini “milli azlıq” hesab etmirlər [38, 19-21]. Məsələn, Sardiniyada adanın İtaliya dövlətindən ayrılması uğrunda hərəkat sardinialıların rəsmən italyan xalqı daxilində dil azlığı hesab olunmasına baxmayaraq, müstəqil bir millət olduğunu iddia edir. Zakarpatye Ukraynasında oxşar vəziyyət mövcuddur, burada Zakarpatye rusinlərinin bölgənin muxtariyyəti uğrunda milli hərəkatı mövcuddur. Hərəkatın ideoloqları və tərəfdarları bu etnik qrupu ukraynalılardan müstəqil, ayrıca etnos hesab edirlər. İnsan hüquqlarına və milli azlıqların hüquqlarına riayət olunmasını təmin etmək üçün dövlətlərin hesabatlarından hərbi müdaxiləyə qədər müxtəlif imkanlar təqdim oluna bilər. Prosedura müdaxilə nə qədər azdırsa, beynəlxalq qaydaya bir o qədər çox üstünlük verilir; müdaxilə çox olduqca daxili nəzarətə daha çox üstünlük verilir. Standartların yaradılmasında olduğu kimi, 1989-cu ildən sonra BMT, ATƏT və Avropa Şurası tərəfindən qəbul edilən milli azlıqların hüquqlarının qorunması mexanizmlərinin növləri - dövlətlərin hesabatları, dövlətlərin fəaliyyətinin beynəlxalq icmalı, məruzəçilərin missiyaları və vasitəçilik – beynəlxalq qaydanı əsas götürərək, milli azlıqların hüquqlarının deyil, suverenlərin tərəfində durur. Yuqoslaviya məsələsində görüldüyü kimi, etnik münaqişələrə müdaxilə ilə bağlı problemlərin dərkini artırması preventiv diplomatiya və müvafiq mühitin yaradılmasına yönəlmiş, lakin silahlı humanizmin qarşısını almağa imkan verməyən etimad yaradılması tədbirləri ilə xarakterizə edilən daha təmkinli yanaşmanın meydana çıxmasına təkan verdi.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 1992-ci ildə qəbul etdiyi Milli və ya etnik, dini və dil azlıqlarına mənsub şəxslərin hüquqlarına

dair Bəyannamə milli azlıqlara münasibətdə dövlətin davranışının minimum qlobal standartı kimi ilkin təkliflərə baxmayaraq, öz-özülüyündə heç bir konkret məcburetə tədbiri nəzərdə tutmur, çünki bunun parçalanmaya və irredentizmə təkan verməsi qorxusu geniş yayılmışdı. Bunun əvəzinə 9-cu maddə nəzərdə tutur ki, bütövlükdə BMT sistemi azlıqlar haqqında müddəaların tətbiqinə təkan

1989-cu ildən etibarən qəbul edilmiş azlıqların hüquqlarına dair beynəlxalq hüquq müddəaları beynəlxalq münasibətlərin ənənəvi prinsiplərini heç bir şəkildə pozmamla milli dövlətlər sistemində mövcud sərhədlərin toxunulmazlığını və dövlətlərin, milli azlıqların üzvü olub-olmamasından asılı olmayaraq, öz vətəndaşları üzərində ali hakimiyyətini birbaşa təsdiq edir. Bu günə qədər milli azlıqların hüquqlarına beynəlxalq münasibətlərin ənənəvi prinsipləri – dövlətin suverenliyi, ərazi bütövlüyü, sərhədlərin toxunulmazlığı və s. tərəfindən nəzarət olunur. Bu fakt sadəcə nəzərdə tutulmur, həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Milli və ya etnik, dini və dil azlıqlarına mənsub şəxslərin hüquqlarına dair Bəyannaməsində (1992) təsbitini tapmış milli azlıqların hüquqlarının minimum qlobal standartında, həm də azlıqların hüquqları ilə bağlı əsas Avropa sənədlərində, daha dəqiqi, Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Konvensiyasında (1995) və Avropa Regional Dillər və ya Azlıqların Dilləri Xartiyasında (1992) və ATƏT-in Milli azlıqlar haqqında Cenevrə Hesabatında (1991), Kopenhagen sənədində (1992) və Helsinki sənədində (1992) aydın şəkildə açıqlanmışdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Авксентьев В. Этнические конфликты: история и типология // Социологические исследования. 1996. №12. С. 81-88.
2. Аксёненко А. Самоопределение: между правом и реальной политикой. Журнал «Россия в глобальной политике». №5.2006
3. Андреев А. Эпидемия сепаратизма: можно ли приостановить ее распространение? // Азия и Африка сегодня. Новое время. 2001. № 3. С. 7-11.
4. Баранов П.М. К проблеме правосубъектности народа // Конституционное и муниципальное право. 2005. № 9. С. 17-25.
5. Бьюкенен А. Сепаратизм. Право на отделение, права человека и территориальная целостность государства. М., «РУДОМИНО». 2001, 238с.;
6. Вельяминов, Г.М. Международно-правовые основы самоопределения народов и признания самоопределившихся государств. Новый взгляд. №2/2007.
7. Витрянюк С.В. Территориальная целостность государств в международно-правовом и геополитических изменениях: дисс. канд. юрид. наук. М., 2003. 162 с.
8. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. М., НОРМА, 2008. 447 с.
9. Джунусов М.С. Национализм. М., Славянский диалог. 1998. 286с.
10. Лебедева М. Политическое урегулирование конфликтов. М., Аспект Пресс, 1999.
11. Лебедева М. Межэтнические конфликты на рубеже веков (методологический аспект) // Мировая экономика и международные отношения. 2000. №5. С. 12-2.
12. Кареева Е.И. Автономия Воеводины поиск возможных решений / Е.И. Карцева. // Славяноведение, 2000. № 1, С. 38 — 45.
13. Ковалева И.В. Национальные меньшинства и право на самоопределение. <http://elib.bsu.by/bitstream>
14. Кузнецов Д. Проблема Косово в зеркале общественного мнения в 2000-е годы // Мировая экономика и международные отношения. 2008, № 5. С. 63-74.
15. Куштавкина Е. Этнополитические отношения и конфликты: теория и практика. М., МИСИС, 2010.
16. Международное право в практике освободившихся стран. /Под редакцией Шармазанишвили Г.В./Изд-во УДН, 1988.
17. Международный пакт о гражданских и

- политических правах 1966 года. <http://base.garant.ru/2540295/>
18. Решетов, Ю.А. Право на самоопределение и отделение. М.: МЖМП., №1., 1994г. с.22-25.
 19. Романенко С.А. Типология процессов национального самоопределения // Общественные науки и современность. 1999. № 2. С. 66-74.
 20. Международное право в практике освободившихся стран. /Под редакцией Шармазанишвили Г.В. М., Изд-во УДН, 1988.
 21. Мешков М.Ю. Политико-правовой статус автономий в Республиках СНГ: дис. канд. полит. наук. М., 2005. 198 с.
 22. Национально-культурная автономия; проблемы и суждения. М., Эгио-сфера, 1998. 168 с.
 23. Савченко И. Интеграция и дезинтеграция в полиэтничных сообществах: монография. М., МАКС Пресс, 2010.
 24. Старушенко Г.Б. Самоопределение - без сепаратизма // Международная жизнь. 1993. №11. С. 12-13.
 25. Тишков В.А. Общество в вооруженном конфликте. Этнография чеченской войны. М., Наука, 2001. 548 с.
 26. Тузмухамедов Р.А. Права и свободы народов. Казань, 1995. 231 с.
 27. Черниченко С.В. Содержание принципа самоопределения народов (современная интерпретация). М.: Научная книга, 1999.
 28. Этничность. Национальные движения. Социальная практика. СПб.: Петрополис, 1998.
 29. Явкин Н.В. Проблема обеспечения единства и территориальной целостности государства в условиях борьбы народов за самоопределение. М., 2009.с. 10-15.
 30. Alfredsson Gudmundur. Different Forms of and Claims to the Right of Self-Determination. In Clark Donald. Williamson Robert. Self-Determination: International Perspectives. St. Martin's Press, New York, 1996. p.58-84.
 31. Bastuck Burkhard. Unity, Law and Freedom: Legal Aspects of the Process and Results of German Unification. Vol.25, International Lawyer, 1991. p. 251-267.
 32. Brown Michael. Nationalism and Ethnic Conflict. MIT Press, Cambridge, Mass., 1997. p.132-168.
 33. Burri A. The Kosovo Opinions and Secession: Sounds of Silence and the Missing Links 2010 German Law Magazine No. 321. p.441-445.
 34. Cassese A. Self-determination of peoples: A legal reappraisal. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. p. 44-47.
 35. Daes Erica-Irene A. The Spirit and Letter of the Right to Self-Determination of Indigenous Peoples: Reflections on the Making of the United Nations Draft Declaration. In Aikio Pekka. Scheinin Martin. Operationalizing the right of Indigenous Peoples to Self-Determination. Åbo Akademi University, Turku, 2000. p.67-83.
 36. Garibov A. OSCE and Conflict Resolution in the Post-Soviet Area: The Case of the Armenia-Azerbaijan Nagorno-Karabakh Conflict. Caucasus International, Vol.5, No: 2, Summer, 2015. p.12-16.
 37. McCorquodale, Robert. Self-Determination in International Law. Dartmouth, Aldershot, 2000. p. 585-616.
 38. Mirskiy G. On Ruins of Empire, Greenwood Publishing Group. Westport, 1997.
 39. Rivera-Ramos Efrén. Self-Determination and Decolonisation in the Society of the Modern Colonial Welfare State. In Twining William. Issues of Self-Determination. Aberdeen University Press, Aberdeen, 1991. p.115-132.
 40. Saladin Claudia. Self-Determination, Minority Rights, Constitutional Accommodation: The Example of the Czech and Slovak Federal Republic. Vol.13, Michigan Journal of International Law, 1991-92. p.172-217.
 41. Shaw Malcolm N. Peoples, Territorialism and Boundaries. Vol.8, European Journal of International Law, 1997. p.478-507.
 42. Smith Anthony D. The Ethnic Origins of Nations. Basil Blackwell, Oxford, 1986.
 43. Tomuschat Christian. Modern Law of Self-Determination. Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993. p. 41-54.
 44. Viotti P.R., Kauppi M.V. International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism. N.Y., 1987.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ МЕНЬШИНСТВА И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ

Гулу Новрузов,

д.ф.п., преподаватель кафедры Международное публичное право БГУ.

Политическая ситуация конца XX и начала XXI века характеризуется возрастанием влияния этнонационального фактора на политические процессы происходящие как в отдельных государствах, так и в рамках мирового сообщества. Наблюдается нарастание антагонизма между народами в рамках многонациональных государств сопровождающееся насилием гражданскими войнами потоками беженцев. Яркими примерами подобных конфликтов являются Югославия и Россия. Наряду с интеграционными процессами в результате которых были созданы политические экономические и социальные институты наднационального уровня, проявляется тенденция этнизации европейского политического пространства. Все чаще национальные меньшинства стремятся к созданию собственных государств или хотят присоединиться к государству-прародине. Международная безопасность и мир оказались в зависимости от решения проблем национальных меньшинств международных организаций государств и всех заинтересованных сторон требуется выработать новые подходы, направленные на примирение национальных интересов. Осознать принцип свободного самоопределения народов в контексте прав национальных меньшинств. Вопрос о праве национальных меньшинств на самоопределение является актуальным и не бесспорным в международном праве. Решение данной проблемы ставит перед международными организациями вопросы, ответы на которые имеют неоднозначный характер есть ли отличие между правом народа на самоопределение и правом меньшинства на самоопределение. Может ли народ, оказавшийся в положении национального меньшинства, пользоваться правом на самоопределение. Если может то в какой степени, какие правовые и политические проблемы могут возникнуть при его осуществлении.

Ключевые слова: *Право народов на самоопределение, принципы ООН, обретения колониями независимости, политическая независимость, внутреннее самоопределение, самоуправление, неограниченное право на отделение, принципа территориальной целостности и нерушимости границ, политический, экономический социальный и культурный статус, международное право, национальное меньшинство, обязательства не по обеспечению самоопределения для меньшинств, компетенции законодательскую деятельность.*

RIGHT OF NATIONAL MINORITIES TO SELF-DETERMINATION

QULU NOVRUZOV,

Phd, Lecturer at the Department of public International law of BSU.

The political situation of the late twentieth and early twenty-first century is characterized by the increasing influence of the ethno-national factor on the political processes taking place both in individual States and within the international community. There is growing antagonism among peoples within multinational States, accompanied by violent civil wars and refugee flows. Yugoslavia and Russia are striking examples of such conflicts. Along with the integration processes, which resulted in the creation of political, economic and social institutions at the supranational level, there is a trend of ethnization of the European political space. Increasingly, national minorities are seeking to establish their own States or want to join the ancestral state. International security and the world was depending on the decision of problems of national minorities, international organizations and all stakeholders need to develop new approaches to the reconciliation of national interests. To understand the principle of free self-determination of peoples in the context of the rights of national minorities. The issue of the right of national minorities to self-determination is relevant and not indisputable in international law. The solution to the problem posed questions to international organizations, the answers to which were ambiguous as to whether there was a difference between the right of a people to self-determination and the right of a minority to self-determination. Whether a people in the position of a national minority could enjoy the right to self-determination. If so, to what extent, what legal and political problems may arise in its implementation.

Keywords: *the right of peoples to self-determination, UN principles, independence of colonies, political independence, internal self-determination, self-government, unlimited right to secession, the principle of territorial integrity and inviolability of borders, political, economic, social and cultural status, international law, national minority, obligations not to ensure self-determination for minorities, competence, legislative activity.*

